

УДК 78.452;78.2У

DOI 10.32782/2224-0926-2024-2-49-19

Максим'юк Галина
українська музикознавиця

МУЗИЧНІ Й ДУХОВНІ СТЕЖКИ ТЕТЯНИ ШУФЛИН (ДО 85-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ)

Ім'я співачки Тетяни Шуфлін сьогодні мало знане в Україні, однак у другій половині ХХ століття воно було відомим в українській діаспорі Західної Європи та Канади.

Зростаючи у сім'ї українських емігрантів, що покинули Батьківщину в кінці Другої світової війни, мисткиня формувалася в руслі рідних національних цінностей. Все життя вона постійно підкреслювала, що є українкою: і коли була солісткою оперних театрів Італії, і коли провадила камерно-концертну діяльність у багатьох країнах світу, і коли стала диригенткою хору Сестер Службниць у Римі та авторкою і ведучою українських релігійних програм радіо Ватикану.

На життєвій дорозі Тетяну підтримують два «крила»: музика і церква. Для неї вони невіддільні одне від одного, а їхня єдність стала запорукою творчої реалізації і гармонії – із собою і світом.

Надвірна – Вінніпег. Дитинство і юність

Тетяна Ара Шуфлін прийшла на світ 1 червня 1939 року в Надвірній, у сім'ї Мирослава Штуняка – відомого у місті підприємця, громадського діяча-просвітянина, пластуна (73 курінь ім. М. Шашкевича), члена ОУН¹. Доля Тетяниного батька склалася трагічно: 17 листопада 1943 року він, після жажливих допитів у катівні німецьких фашистів, був розстріляний разом з іншими українськими патріотами біля синагоги в Станіславі.

Євгенія Штуняк залишилася з двома малими донечками – Тетяною й Іванкою, молодшій з яких на час страшної події заledве виповнився один рік. Сім'єю заопікувалася Катерина Шуфлін – старша сестра Тетяниної матері².

В 1944 році в родині прийняли рішення виїхати до Європи. Однак обставини склалися так, що Катерина з чоловіком, донькою Любою і своєю старшою племінницею Тетяною опинилися по другий бік фронту і змогли емігрувати, а Євгенія з маленькою Іванкою залишилися вдома біля батьків.

Сім'я Шуфлінів ненадовго затрималася в Польщі, а далі потрапила в один із таборів для біженців у Німеччині, – Ді-Пі (табір переміщених осіб D.P.: Displaced Persons)

¹ Історія пласту. Штуняк Мирослав, член ОУН. URL: <https://100krokiv.info/2017/11/shtunyak-myroslav-chlen-ouu/> (дата звернення 5.10.2023).

² Карп'як І. Співачка з роду українських патріотів. *Краснавець Прикарпаття*. 2009. № 14, липень – грудень. С. 37.

біля невеликого містечка Гослар (Goslar або Goslär) у Нижній Саксонії. При оформленні документів Шуфлини записали Тетяну своєю рідною донькою (інакше дитині могла загрозувати депортація до СРСР). В таборі Тетяна і Люба навчалися в німецькій, а також у народній українській школах. Тоді Тетяна була тендітним дівчам з тоненькими кісками, веселою, жвавою, пустотливою і непосидючою. Вона навіть верховодила хлопчачками-бешкетниками в Ді-Пі. Попри те, воєнні спогади живуть у ній і досі: дитячі переживання і звуки бомбардувань, непевність життя біженців під загрозою депортації до Радянського Союзу постають в її пам'яті так яскраво, ніби це відбувалося цілком недавно.

Музична обдарованість Тетяни проявилася з ранніх років. Зрештою, в її родині музичним хистом наділені всі: батько гарно співав, умів грати на різних інструментах і свого часу організував у Надвірній самодіяльний мандоліновий оркестр; і у рідної мами, і у названої були чудові голоси (Катерина Шуфлин співала в церковному хорі); двоюрідна сестра Люба також співала в хорі і знала багато пісень; молодша сестра Іванна – фаховий музикант, закінчила Станіславське музичне училище як хормейстер (клас відомого на Прикарпатті диригента і педагога Андрія Ставничого), співала у жіночому ансамблі «Мрія» та викладала в Надвірнянській музичній школі. Відомий український співак і бандурист Володимир Луців теж походить із цієї родини³.

Музикою в Ді-Пі займалися і Тетяна, і Люба. Таня спершу відвідувала уроки скрипкової гри, а пізніше лекції фортепіано і співу разом з двоюрідною сестрою.

Таня і Люба, не дивлячись на значну різницю у віці, були дуже близькі між собою ще з часів життя у Надвірній і завжди підтримували одна одну. Коли ж Люба вийшла заміж і народила донечок, то назвала їх Танею і Арусею.

В кінці 1940-х років сім'я Шуфлинів переїхала до Канади. Оселилися у Вінніпезі, провінція Манітоба. Тут поступово налагодилося життя: Катерина і Михайло знайшли роботу, дівчата завершили освіту⁴.

Навчалася Тетяна в українській народній школі та приватній школі для дівчат (Академія Святої Марії).

У Вінніпезі Тетяна продовжила брати уроки співу, гри на фортепіано, освоювала диригування і залюбки брала участь у сімейних і шкільних святах, в музичних виставах, Манітобському музичному фестивалі⁵. Виступала вона й під час пластунських заходів. Зокрема, в пресі був відзначений її виступ на святі Шевченка, що проходило у Вінніпезькій станиці (1958 р.); Тетяна була солісткою ансамблю дівочого коша, який виконав пісню «Зоре моя вечірня»⁶.

Також юна Тетяна була артисткою Українського дитячого театру при Українському народному домі у Вінніпезі, яким керувала відома свого часу українська співачка Ірена Туркевич-Мартинець – сестра видатної української композиторки Стефанії Туркевич-Лукіянович. І. Туркевич згуртувала навколо себе обдарованих дітей, стала їхньою

³ Тетяна і В. Луців зналися з дитинства, також вони неодноразово зустрічалися в дорослому віці; Тетяна приятелювала з його сім'єю.

⁴ Дем'янчук М. Тетяна-Ара Шуфлин-Штуняк, співачка. *Альманах Станіславівської землі*. Т. 2. Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто, 1985. С. 154.

⁵ Штуняк-Шуфлин Тетяна. Видатні постаті Надвірнянщини. Бібліографічний покажчик. 2014. С. 94.

⁶ Степчук Е. Свято Шевченка у Вінніпезькій станиці. *Молоде життя. Журнал українського пластунства*. 1958/6 (142), червень. С. 7.

вчителькою. Коли Тетяна, ставши професійною співачкою, вперше після великої перерви приїхала з концертом у Вінніпег, Ірена Туркевич тепло відгукнулася про вишкіл її голосу, який з альтя виробився на колоратурне сопрано.

Рим. Від мрії – до її здійснення

Тетяна мріяла серйозно вчитися академічному співу, і доля пішла їй назустріч: дівчина стала переможницею конкурсу молодих талантів, який відбувся завдяки старанням Вінніпезького осередку Ради єврейських жінок Канади (дана організація постійно провадила розгорнену меценатсько-культурну діяльність серед усього суспільства). Тетяна отримала премію – стипендію на навчання в Італії, в Римській Національній академії Санта Чечилія (Accademia Nazionale di Santa Cecilia). Тож у 1960 році майбутня співачка успішно здає іспити в Римській академії, посівши перше місце серед 89 співаків⁷, і розпочинає заняття в класах вокалу і акторської майстерності у професорів Філіппе Кандія (Philippe Candia) і Джованні Форджоне (Giovanni Forgiione).

Студентські роки не були для Тетяни простими у матеріальному відношенні. Однак вона не втрачала віри у те, що досягне своєї мети. Їй допомагали здолати труднощі життєрадісний характер, велика сила духу, стійкість, наполегливість, працелюбність і – найголовніше – величезна любов до музики.

Професор Кандія, француз, після того, як закінчив працювати у Римі, повернувся на батьківщину і запросив Тетяну вчитися в Парижі. Він бачив талант молоді мисткині та перспективи його розвитку. Тетяна прийняла його запрошення і після закінчення Римської музичної академії впродовж року навчалася у професора у Франції.

Ще одним «музичним університетом» стало для Тетяни спілкування з видатним італійським тенором Джузеппе ді Стефано. Вона захоплювалася його мистецтвом ще від років перебування в академії, а закінчивши її, багато разів з ним виступала. Джузеппе ді Стефано став для молоді артистки справжнім наставником. Тетяна познайомилася з родиною співака, неодноразово гостювала чи проживала в його сім'ї. Про ці роки у неї залишилися найтепліші враження.

Найбільш інтенсивним у творчості мисткині був період 1960–80-х років, коли вона, обравши сценічне ім'я Татіяна Ара (Tatiana Ara), яскраво проявила себе і в опері, і в концертній діяльності.

Ось що писала в той час про неї римська преса (подаємо декілька цитат-відгуків, розміщених на одній із концертних програмок):

«Інтерпретація пісень була здійснена з великою майстерністю Татіяною Арою, сопрано якої звучало неперевершено [...]» («L'Osservatore Romano», Città del Vaticano);

«Ара володіє чудовим густим голосом приємного тембру» («Ennio Montanaro», «Il Popolo», Roma);

«З пластичним, м'яким голосом із дуже ніжним тембром, оксамитовим і звучним у низах та іскристим на високих звуках, з єдиним, однорідним стилем, що є доказом уважного й старанного навчання та чутливої інтелігентної інтерпретації, вона переходила від драматичних тонів до тонів дуже легких і від акцентів витонченої патетики до акцентів блискуче-несамовитих, завжди знаходячи правильну барву, найбільш відповідну вокальну техніку та демонструючи найбільший самоконтроль» («Ennio Melchiorre», «Avanti!», Roma);

«вняткова інтерпретаторка: Татіяна Ара, що... повною мірою продемонструвала свій мистецький талант...» («Paese-Sera», Roma).

⁷ Концерт Тетяни Ари Шуфлін. *Вільне слово* (Торонто). 1966/3. С. 1.

Оперні вистави

Шлях до оперної сцени виявився у Тетяни нелегким: у 1960-і роки іноземців не приймали до складу італійських оперних труп на постійну працю; вони могли виступати у спектаклях тільки як запрошені співаки. Тому, закінчивши навчання в 1964 році і відбувши вокальні студії у Парижі, співачка зосереджується на концертних виступах у різних містах Італії.

Однак згодом Тетяна успішно дебютує як оперна співачка в Палермо, в ролі Віолетти у опері «Травіата» Дж. Верді. Її розуміння образу, тонке, проникливе виконання, фаховий співацький рівень відразу показали, що мисткиня є гідною претенденткою на головні оперні партії, написані для ліричного та колоратурного сопрано.

Подальша мистецька діяльність Тетяни пов'язана з Флорентійською, Неаполітанською, Римською операми. Крім участі у сценічних оперних постановках, вона співала головні партії й у концертних виконаннях опер.

Перша роль, у якій Тетяна вийшла на сцену у Флоренції, – Норіна в «Дон Паскуале» Г. Доніцетті – продемонструвала чудове володіння технікою колоратури і кантилени стилю *bel canto*.

Поступово у творчій біографії мисткині з'являються Розіна (в «Севільському цирюльнику» Дж. Россіні), Ельвіра (в «Пуританах» В. Белліні), Тетяна («Євгеній Онєгін» П. Чайковського), Джильда (в «Ріголетто» Дж. Верді), Сюзель (опера «Друзяка Фріц» П. Масканьї), сестра Анжеліка (в однойменній опері Дж. Пуччіні *(на світлині)*) та інші.

Арії своїх оперних героїнь Тетяна Шуфлин часто включала до концертних програм. Це Цариця Ночі і Амінта (з опер «Чарівна флейта» і «Король-пастух» В. А. Моцарта), Дездемона (з «Отелло» Дж. Россіні), Аміна і Джульетта (з опер «Сомнамбула» і «Капулетті і Монтеккі» В. Белліні), партії в операх Г. Доніцетті (Адіна («Любовний напій»), Рита в однойменній опері, Лючія («Лючія ді Ляммермур»), Марія («Марія ді Роган»)),

Лакме в однойменній опері Л. Деліба, Ліза («Пікова дама» П. Чайковського), Манон в однойменній опері Ж. Массне, Офелія (опера «Гамлет» А. Тома), Оскар, Наннетта («Бал-маскарад», «Фальстаф» Дж. Верді), Мюзетта, Лауретта і Лю (опери «Богема», «Джанні Скіккі» і «Турандот» Дж. Пуччіні), Люсі («Телефон» Дж. К. Менотті), сестра Крістіна (з опери «Сестра Мануела» Е. Де Белліс).

Найбільше співакці імпонували твори італійської класики, зокрема, Дж. Верді та Дж. Пуччіні.

Гастролями та контрактами з театрами займалися для Тетяни, як і для інших співаків у Італії, різні музичні агенції. Відомо, що деякий час її агентом була Ада Вероні (Adua Veroni) – перша дружина Лучано Паваротті, яка забезпечила молодій артистці виступи на престижних сценах.

В оперних спектаклях Тетяна виступала поряд із такими видатними співаками, як Франко Кореллі, Тіто Гоббі, Рената Тебальді, Хосе Каррерас, Альфредо Краус. Спілкування з цими майстрами заохочувало артистку до ще більшої праці над собою, невпинного вдосконалення вокального рівня.

Її майстерність отримує визнання фахівців, про що, зокрема, є згадка в українських часописах Канади: «Два роки тому [вона] здобула найкращу оцінку свого співу від канадських критиків, а ось тепер ми мали нагоду переконалися, що справді можна вірити італійським часописам («Попольо», «Моменто Серра», «Мессаджеро» та інші), що Таня – це «український соловейко» з оксамитним голосом з опануванням найскладнішої техніки співання, вокалу, передаванням глибини змісту та досконалою фразою»⁸.

З оперними колективами Тетяна виступала в різних країнах: Великобританії, Німеччині, Туреччині, Швейцарії, Нідерландах, Бельгії, Алжирі, Мальті. Про деякі гастролі артистки повідомлялося у пресі у коротких хронікальних замітках на кшталт наступної: «Анкара. – Молода українська співачка Таня Ара Шуфлин прибула з італійським Оперним Ансамблем із Риму до Істамбулу, де вона співає в операх «Травіята» і «Пурітані», обоє італійською мовою. На початку січня талановита співачка мала власний український концерт у Вінніпезі, а 22 січня відлетіла до Італії»⁹.

Окремо слід згадати участь Тетяни у виконанні творів кантатно-ораторіального жанру. Це сольні сопранові номери (у «Пасіонах за Матвієм» та «Пасіонах за Йоанном» Й. С. Баха, в «Маленькій урочистій месі» Дж. Россіні, в ораторії «Єфта» Г. Ф. Генделя) та партії дійових осіб для сопрано (Габріель у «Створенні світу» і Ганна у «Порах року» Й. Гайдна, Теодора в однойменній ораторії Г. Ф. Генделя і Россіньоль (Rossignol) у його ж «L' Allegro, il Penseroso ed il Moderato» («Про радість, смуток і поміркованість»), Марія Магдалина в ораторії «Воскресіння» Л. Перозі).

Від початку 1970-х років артистка більше зосередилася на концертній діяльності, хоча й продовжувала співпрацю з оперними театрами Італії.

Концерти. Гастролі

Ще під час навчання в музичній академії Тетяна виступала у концертах – сольних або спільних з іншими музикантами. В одному з номерів журналу «Наше життя» за 1963 рік зустрічається наступне повідомлення: «Молода співачка Тетяна Шуфлин із Вінніпегу влаштувала в Римі свій концерт спільно з барітоном Ростиславом Серафимовичем. Критики відзначили бездоганне мистецьке виконання і відчуття стилю. П[ан]на

⁸ Т. Г. Успіхи наших подруг. *Юнак*. 1969/3. С. 12.

⁹ Таня Ара Шуфлин співає в Туреччині. *Свобода*. 1969/28. С. 4.

Шуфлин студіює спів у консерваторії Санта Чечілья в Римі»¹⁰. Як бачимо, виконавське мистецтво Тетяни вже на початку співацької кар'єри було належно поціноване слухачами і фахівцями.

Камерний репертуар мисткині охоплював творчість західноєвропейських та українських композиторів. Це солоспіви М. Лисенка, К. Стеценка, Д. Січинського, О. Бобикевича, А. Кос-Анатольського, обробки українських народних пісень, твори К. Монтеверді і Б. Галуппі, Й. С. Баха, Б. Марчелло і А. Скарлатті, С. МеркадANTE, В. Белліні і Г. Доницетті, Дж. Россіні, Н. Ваккаї, В. А. Моцарта і Л. Бетховена, Ф. Шуберта і Р. Шумана, Дж. Верді, Г. Форте, К. Дебюссі, Дж. Айрленда, Ф. Пуленка, Л. Андерсона та інших.

Час Різдва Тетяна намагалася, за можливості, провести із рідними у Вінніпезі. В цей період вона давала сольні концерти у Канаді та, часом, у США.

Саме про канадські концерти артистки у нас є найбільше інформації. Скажімо, про концерт у Вінніпезі, що відбувся 2 січня 1966 року, канадський часопис «Поступ» опублікував на своїх шпальтах розгорнутий допис, в якому подав короткі відомості з життя Тетяни та враження від її виступу: «Оksamитне ліричне сопрано переливалося всією каскадою опанованих і по-мистецьки поданих тонів, для яких відкриті були всі можливості»¹¹. Як завжди, у концертних програмах співачки були арії з зарубіжних опер і українська музика. Слухачам надзвичайно сподобалося виконання вже першого номеру – арії із «Сомнамбули» В. Белліні, слухачі із захопленням прийняли арію Віолетти «Прощавай, минуле» з «Травіати» Дж. Верді: «[...] арія почалася під музику речитативом, що був виконаний так пишно, як і дальша її частина голосом, – і зала була заворожена [...]»¹². Виконання Тетяною солоспівів українських композиторів було сприйняте з захопленням, так само, як її сценічна поведінка: «[...] все було в нашій співачки виконане однаково блискуче: моделювання голосу, фразування, легкість у піаніссімах, фортах і тріллерах. [...] Тетяна Ара Шуфлин має ще один неперевершений козир: вона рідкісна появою на сцені. До молодости і краси додає гру й інтерпретацію виконуваного всією постаттю, мімікою, рухом рук, – пізнати, що вона «вдомашнена» в операх і театрах»¹³.

Часопис «Українські вісті» також відгукнувся на концерт Тетяни 2 січня у Вінніпезі, зазначивши: «Її ліричне оksamитне сопрано полонило слухачів. [...] Залишилась у Тетяни її давня гарна риса: гідна скромність. При ній її співацький талант блистить ще яскравіше»¹⁴.

Концерт Тетяни із подібною до вінніпезької програмою відбувся 16 січня 1966 року у Торонто, про що дала анонс газета «Вільне слово» (1966/3, 15 січня) і розмістили дописи часопис «Гомін України» та тижневик «Наша мета».

Дописувач із «Нашої мети» дає таку оцінку співу мисткині: «Слухаючи співачки і її «солов'їного голосу», приходите до переконання, що це справді великий талант, що при дальшій наполегливій праці ворожить велику і славу мистецьку кар'єру»¹⁵.

З не меншим захватом звучать слова очевидця у «Гомоні України»: «[...] залу Народного Дому майже заповнила по береги добірна публіка. З цього виходило, що

¹⁰ Дрібні вістки. *Наше життя (Our Life)*. 1963/8, вересень. С. 30.

¹¹ Тетяна Ара Шуфлин і її концерт у Вінніпегу. *Поступ* (Вінніпег). 1966/3. С. 4.

¹² Там само.

¹³ Там само.

¹⁴ Тепло привітали співачку. *Українські вісті* (Вінніпег). 1966/4. С. 1.

¹⁵ Дідюк В. Концерт Тетяни Ари Шуфлин. *Наша мета* (Торонто). 1966/6. С. 3.

інформація про талановитість співачки не була тільки реклямою, а правдою, і про це всі приявні могли переконатись, насолоджуючись прекрасним співом Тетяни Ари Шуфлин. Програма концерту Шуфлин складалася з двох частин: п'ять оперових арій по італійськи і п'ять різних арій по українськи. [...] До 1-ої частини концерту входили арії з опер В. Белліні, Дж. Бізета, Дж. Верді і Дж. Пуччіні. В 2-й українській частині були: О. Бо[б]икевич – «Дума» і «Ой не зникли золотії терни», М. Лисенко – «Ой стрічечка до стрічечки», К. Стеценко – «Плавай, плавай, лебедоньк[о]», Д. Січинський – «Тільки дум» [«Скільки дум тут переснилось»] і М. Вериківський – опера «Вій»: «У той мент, як я тебе пізнала» [друга арія Панночки]. На грімкі безупинні оплески співачка виконала два наддатки: «Ох, я люблю Петруся» і «Ой казала мені мати». Від початку концерту і до кінця приявні були немов заворожені і тільки в перервах греміли сильні оплески. Ми читали нотатки в пресі, що Тетяна Шуфлин виступала блискуче як оперова співачка в різних європейських містах. Але нотатки нас не переконували. І тому прекрасне, м'яке сопрано, що ним у всіх регістрах свobodно володіє співачка, просто зачудувало слухачів. При тому Тетяна Шуфлин співає так чутливо, що і в голосі і міміці видно і чути не тільки мелодію твору, але і його зміст, переважно мелодраматичної закраски, навіть подекуди з рисами сценічних ефектів. Вся поведінка на сцені Тетяни Шуфлин свідчить, що зі сценою вона вповні зжита. [...] Кілька букетів квітів і довгі голосні сплески були ширим виявом подяки для співачки з боку слухачів, що протягом майже двох годин мали змогу насолоджуватись її рідкісно-гарним співом»¹⁶.

Взимку 1968–69 років Тетяна виступила в трьох концертах: 8 грудня – у Торонто, 15 грудня – у Філадельфії, 12 січня – у Вінніпезі.

На торонтському концерті був аншлаг. Співачка виконувала арії з італійських опер авторства В. Белліні, Г. Доніцетті, Дж. Россіні та Дж. Верді. Найбільш захоплено були сприйняті арії з «Лючії ді Ляммермур» Г. Доніцетті та «Севільського цирюльника» Дж. Россіні. Українську частину програми склали солоспіви О. Бобикевича («Не тополю високою», «Як [я] умру»), К. Стеценка («Плавай, плавай, лебедонько»), Д. Січинського («Бабине літо»), М. Лисенка («Ой одна я, одна»), А. Кос-Анатольського («Ой піду я межі гори») і пісня Одарки «Ой казала мені мати» з опери «Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемовського. Преса відзначила прекрасну дикцію виконавиці, зростання її вокальної майстерності¹⁷.

Анонс філадельфійського вечора був розміщений у газеті «Свобода» (США). В ньому даються короткі відомості про творчі успіхи співачки, та, на жаль, нічого не мовиться про програму виступу. Можемо припустити, що мисткиня виконувала такі ж твори, що й на попередньому концерті у Торонто. З анонсу довідуємося, в яких містах концертувала співачка до цього часу та яку оцінку отримала від музичних критиків: «В Європі виступала Тетяна Ара, [з] концертами в Римі, Міляні, Трієсті Люгано, Палермо, Мессині, Барі, Неаполі, Болонії, Монако, Бонні, Альжирі та в містах Швейцарії. Рецензії чужинської фахової критики і нашої канадійської преси висловлюються в дуже прихильному тоні про концерти молодшої української співачки та про її виступи в оперових ролях. [...] Гадаємо, що любителі співу та прихильники наших молодих мистецьких талантів скористають з нагоди та виповнять по вінці залю, чим виявлять свою прихильність до молодшої співачки та заохотять її і в інших містах ЗСА виступити з власними концертами. Зокрема земляки Станіславівщини повинні поцікавитися молодим талантом, що

¹⁶ІВ. Рідкісний концерт у Торонті. *Гомін України* (Торонто). 1966/6. С. 4.

¹⁷Концерт Тетяни Шуфлин у Торонті. *Гомін України* (Торонто). 1968/52. С. 6.

завдяки невпинній, наполегливій праці над собою розвиває Богом їй даний голос та втішається заслуженим успіхом серед чужинців, здобуває для нас прихильників серед чужинецького світу»¹⁸. Цей музичний вечір Тетяни організував Літературно-Мистецький Клуб Філадельфії. Виступ виявився більш, ніж вдалим, а Тетяна отримала письмову подяку від голови клубу В. Рудницького¹⁹.

В цілому, про Тетянині концерти 1968–69 років у Торонто, Філадельфії й Вінніпезі залишилися тільки прихильні відгуки: «Скрізь тут українські громади її сердечно вітали, а музичні критики були щедрі із признаннями для її металево дзвінкового сопрано та високої техніки співання, поєднаної із глибокою інтерпретацією змісту»²⁰.

У 1970-і роки Тетяна співпрацювала з культурною установою ITINERARI MUSICALI (МУЗИЧНІ МАРШРУТИ). Заснована двома відомими музикантами і культурними діячами – Рате Фурланом²¹ та Франкопаоло Кандільйотою²², ця інституція організувала різноманітні музичні проєкти по всьому світу «з метою поширення італійської музичної культури і, зокрема, камерної вокальної музики великих оперних музикантів ХІХ століття (Верді, Россіні, Масканьї, Доніцетті та ін.), і відомих камерних музикантів»²³.

Тетяна Шуфлін найчастіше виступала у спільних концертах із Р. Фурланом та Ф. Кандільйотою. Це камерний вечір, присвячений творчості Луїджі та Федеріко Річчі, лекція-концерт «Россіні весело», тематичний захід «Рате Фурлан розповідає про Д'Аннунціо» (з музикою Франческо Паоло Тості). Серед більш масштабних імпрез, у яких брала участь співачка, – святковий «Особливий концерт меценатів», на якому звучала музика Нікола Ваккаї, Джоакіно Россіні та Ф. П. Тості, Концерт класичної музики та української пісні, Концерт італійського вокального квартету та інші.

Виступала Тетяна і в концертах духовної музики. До прикладу, такий виступ відбувся на урочистостях, присвячених століттю від дня народження Патріарха Йосифа Сліпого в 1992 році, про що згадувалося у статті, що висвітлила цю подію: «Пісню «Царице Неба» та «Скільки дум тут переснилось» співала Татяна Шуфлін милозвучним сопраном»²⁴.

Хор Сестер Служебниць

1966 рік у біографії Тетяни Шуфлін став особливо значним, бо започаткував ще кілька видів її діяльності: вона стала диригенткою хору Згромадження Сестер Служебниць Непорочної Диви Марії у Римі і розпочала працю в україномовній редакції радіо Ватикану.

Ще впродовж навчання в Римській музичній академії Тетяна співала у хорі цього навчального закладу²⁵. Хорове мистецтво, як і сольний спів, виявилось їй близьким, і мисткиня спробувала освоювати його в новому для себе напрямку – диригентському.

¹⁸ Надвірнянський О. Перед концертом Тетяни Ари Шуфлін. *Свобода*. 1968/230. С. 4.

¹⁹ Подяка від 15-го грудня 1968 р. З особистого архіву Тетяни Шуфлін.

²⁰ Т. Г. Успіхи наших подруг. *Юнак*. 1969/3. С. 12.

²¹ Рате Фурлан (Rate Furlan, 1911–1989) – італійський піаніст, композитор, диригент, музикознавець, сценарист, режисер.

²² Франкопаоло Кандільйота (Francopaolo Candigliota) – італійський співак-баритон, диригент, музичний діяч.

²³ ITINERARI MUSICALI – Istituzione Culturale senza scopo di lucro. URL: http://www.candigliota.it/itinerari_musicali.html (дата звернення: 12.10.2023).

²⁴ Гундер А. Святкове відзначення 100-річчя від дня народження Патріарха Йосифа в Римі. *Свобода*. 1992/123. С. 6.

²⁵ Карп'як І. Співачка з роду українських патріотів. *Краснавець Прикарпаття*. 2009. № 14, липень – грудень. С. 37.

Т. Шуфлін і Р. Фурлан після одного з концертів; 1970-і рр.
Концертну діяльність співачка завершила на початку 1990-х років

Про початок своєї диригентської діяльності Тетяна розповіла наступне: «У 1966 році Ватиканське Радіо почало кожної неділі передавати Святу Літургію в українському обряді. І тоді Отці Василіяни, яким доручено керівництво українським радіомовленням, звернулись до мене з проханням диригувати хором. Я погодилась, і так почалась моя невпинна співпраця не тільки з Радіо Ватиканом, але і з Сестрами Службницями, які були першим хором, який взяв на себе зобов'язання співати щонедільні Служби Божі. Хор Сестер Службниць організувала Сестра Томія Гриневич, потім вони стали «моїми Сестрами». При співпраці з відомим італійським музикологом, професором Рате Фурланом, виготовлено майже повну збірку партитур на церковні пісні для жіночого хору»²⁶.

Понад п'ятдесят років хор Сестер Службниць супроводжував Службу Божу з каплиці Благовіщення радіо Ватикану²⁷. Брав участь він і в церковних святах та інших урочистостях. Зокрема, 9 грудня 1974 року хор Сестер Службниць виступив у концерті на пошану Високопреподобної матері Єронії Химій, головної настоятельки Сестер Службниць Непорочної Діви Марії. У його виконанні прозвучало декілька творів: «Гімн до Богородиці» О. Бобикевича, «Коломийка» (в аранжуванні М. Колесси), «Віра» та «Надія» Дж. Россіні, «Ген до неба» (в аранжуванні Рате Фурлана). У цьому концерті у Тетяни Шуфлін були виступи сольні («Ой піду я межі гори» А. Кос-Анатольського і «Ave Maria» Р. Фурлана) та в дуеті з артисткою римської опери Марізою Костантіні

²⁶ Високе папське відзначення Татяни Шуфлін, відомої співачки та редакторки українського відділу Радіо Ватикану. Інтерв'ю с. Лідії Короткової з Тетяною Шуфлін. 1994 р. Архів українського відділу радіо Ватикану.

²⁷ С. Лідія Короткова, СНДМ. Прямуючи вперед, вкорінені в пам'яті: 80-річчя української редакції Радіо Ватикану. *Радіо Ватикан – Vatican News*. URL: <https://www.vaticannews.va/uk/vatican-city/news/2019-12/80-ricchya-ukrayinskoji-redakcii-rv-vn.html> (дата звернення: 9.10.2023).

(Дует Дж. Паїзієлло і «Прощання» Г. Доніцетті). В листопаді 1982 року відбулися святкування 85-річчя від заснування Української Папської Колегії св. Йосафата в Римі, на яких хор сестер співав церковні пісні «До Йосафата нині» і «Маріє Діво, благословенна», а «солістка Тетяна Ара-Шуфлин виконала дві пісні: «Богородице Діво» – Рігіні і «Люблю тебе, Україно» – Анатольського. Обидві пісні виконала з глибоким почуттям, настроєво і мелодійно»²⁸. Влітку 1988 року хор Сестер Службниць супроводжував Молебень до Христа Чоловіколюбця, який відбувся у базиліці св. Климента папи в рамках ювілейних святкувань Тисячоліття Хрещення України. Про це є згадка у «Свободі» (США) від 3 серпня: «Молебень відправили владики, а чудово співали сестри українських римських обитель під диригентурою Тетяни Шуфлин»²⁹.

Хор Сестер Службниць виступав і на інших концертах. Про один із них – Концерт української народної пісні, що відбувся в залі Борроміні, в архівах радіо Ватикану зберігся відгук, у якому відзначена винятковість заходу та його великий успіх. В дописі сказано, що «тільки по-справжньому широкій вдачі народ, з вродженим тонким смаком гармонії та ритму може мати подібну пісенну спадщину: всі [пісні] прекрасні, аж до неможливості вирізнити якусь окрему. З ніжною чутливістю і високою майстерністю їх виконала сопрано Тетяна Ара та хор Службниць Непорочного Зачаття згромадження українських черниць, що процвітає і працює по всьому світу і, періодично транслюючи цю музику з Радіо Ватикану, має намір випромінювати в ефір гімн віри і надії, спрямованої до всього українського народу. Тетяна Ара, натхненниця і керівниця цього чарівного хору, своїм свіжим, вишколеним і впевненим голосом майстерно увінчала звукове полотно, виконуючи пісні. Рате Фурлан, який перетворив прості мелодичні лінії в м'яке співуче багатоголосся, написав партію для фортепіано, черпаючи натхнення від бандур, флейт і дзвонів, які глибоко вібрують у цій музиці. Успіх був надзвичайним, а оплескам не було кінця»³⁰.

За участю Тетяни Шуфлин (як диригентки і солістки) і хору Сестер Службниць було записано декілька платівок: «Українські гімни Христу Спасителю», «Українські пісенспіви до святих», «Українські Марійські пісні», «Українські Великопосні і Воскресні пісні» (видані в Римі з 1968 по 1972 роки накладом української секції радіо Ватикану стараннями о. Софрона Мудрого, ЧСВВ, в майбутньому – єпископа)³¹.

Про значимість їхньої появи свідчить один цікавий випадок, що трапився з українським військовим, добровольцем УГА Євгеном Побігушчим і описаний ним у споминах: «Працюючи в Українському Християнському Русі, я мав теж нагоду доповідати для німців, на запросини німецьких організацій [...] Парох однієї німецької парафії у Мюнхені запросив мене загостити з доповіддю для його парафіян [...] Як мало публіка знала про Україну, видно було з привітання. Зустріли мене начебто байдуже, але вже сердечно прощали при відході, цікавилися, де можна купити нашу різьбу й книжки. З особливою увагою слухали церковні пісні з платівок у виконанні Сестер Службниць у Римі,

²⁸ В.к. Патріярх Йосиф своєю участю вшанував ювілей Української Колегії у Римі. *Патріярхат*. 2016, 3 жовтня. URL: <http://www.patriyarkhat.org.ua/statti-zhurnalu/patriyarkh-josyf-svojeju-uchastyu-vshanuvav-yuvilej-ukrajinskoji-kolehiji-u-rymi/> (дата звернення: 7.04.2024).

²⁹ Галів М. Святкування у Римі. *Свобода*. 1988/146. С. 2.

³⁰ Концерт українських народних пісень *Per la passione*. Хор згромадження Службниць Непорочної Діви Марії. Транскрипції й фортепіанний супровід – маестро Рате Фурлан. Керівник і солістка – Тетяна Ара. Машинопис. Архів радіо Ватикану.

³¹ Єпископ Софрон Мудрий ЧСВВ. Бібліографічний покажчик. Івано-Франківськ: Нова зоря, 1998. С. 54.

Тетяна Шуфлін з хором Сестер Служебниць. 1960–1970-ті роки

гармонізація проф. Рате Фурлана, солістка Татяна А. Шуфлін, а теж прохали пояснити їм зміст пісень»³².

На звороті кожного конверту платівок розміщені тексти пісень та вказано авторів. Низка наспівів позначені як народні (традиційні).

Марійські пісні, записані на платівці, – це 12 композицій (запис 1968 року):

Сторона 1: 1. Просимо Тя, Діво – о. В. Стех. 2. Вихваляйте доли, гори – о. В. Стех. 3. Левадов, долинов – традиційна. 4. Достойно єсть – традиційна. 5. Маріє Діво благословенна – традиційна. 6. Там, де в небі – традиційна.

Сторона 2: 1. Українського краю – Й. Кишакевич. 2. О Маріє, Мати Божа – В. Стех. 3. Ген до неба – о. Д. Головецький. 4. Коли втомлений – о. Й. Кишакевич. 5. Маріє Діво, Царице мая – о. Й. Кишакевич. 6. О Мати Божа, Мати єдина – о. В. Стех.

Перелік Великопосних і Воскресних пісень (разом – одинадцять; запис 1971 року):

Сторона 1: Великопосні пісні. 1. Христос розп'ятий – о. Й. Кишакевич. 2. Під хрест Твій стаю – о. В. Стех. 3. Люди мої, люди – о. І. Дунько. 4. Страждальна мати – народна. 5. Хрест, це трон Твій – о. М. Лончина.

Сторона 2: Воскресні пісні. 1. Согласно заспіваймо – народна. 2. Христос воскрес! Під небозвід – о. Й. Кишакевич. 3. Христос воскрес! Радість з неба – народна. 4. Христос воскрес! Ликуйте нині – о. В. Стех. 5. Христос воскрес! Веселий день – народна. 6. Ангел вопіяше – літургійна.

Пісні до Христа Спасителя (чотирнадцять творів; запис 1972 року):

Сторона 1: 1. Вітай між нами – о. Й. Кишакевич. 2. Царюю між нами – о. В. Стрільбицький. 3. Пливи світами – о. Й. Кишакевич. 4. Наче повний голос дзвону – Т. Гуменюк. 5. Назарета любий цвіте – о. М. Лончинв. 6. Радуйся, серце – о. В. Стех. 7. Благослови всім – о. М. Лончина.

³² Полк. Є. Побігущий-Рен. Мозаїка моїх споминів. Том 2. Мюнхен – Лондон, 1985. С. 108–109.

Сторона 2: 1. Перед престіл Серця Твого – о. М. Лончина. 2. Будь благословенний – о. В. Стех. 3. О Ісусе, Ти з любови – о. В. Стех. 4. Ісуса в святих Тайнах – літургійна. 5. Душе святий – о. В. Стех. 6. Царю небесний – о. О. Нижанковський. 7. Дар найкрасший – о. Й. Кишакевич.

Пісні до святих (всього – тринадцять; запис 1972 року):

Сторона 1: 1. Боже великий, єдиний – М. Лисенко. 2. Сил небесних воєводо – о. М. Лончина. 3. Хай радіє світ цілий – о. Й. Кишакевич. 4. Радуйся, Йосифе – о. М. Лончина. 5. Заграйте, дзвони – о. Й. Кишакевич. 6. Святителю Николає – о. М. Лончина.

Сторона 2: 1. По всій землі (Василя В.) – о. М. Лончина. 2. Ольго Княгине – о. М. Лончина. 3. Святий великий Володимире – о. М. Лончина. 4. Пісню слави – о. А. Трух, о. Й. Кишакевич. 5. До Йосафата нині – С. Д. 6. Спасе Христе (на Преображення) – о. Й. Кишакевич. 7. Боже, послухай благання – о. А. Трух.

В Національній бібліотеці України ім. В. І. Вернадського знаходяться аудіокасети: «Українські пісні до Христа Спасителя» та «Українські Марійські пісні», випущені також завдяки о. Софрону Мудрому.

Тетяна Шуфлін не тільки керувала хором Сестер Служебниць, але мала із їхнім Згромадженням особливий духовний зв'язок. Ідеться про один маловідомий факт із життя Тетяни, а саме – її членство в Асоціації мирян Згромадження Сестер Служебниць Непорочної Діви Марії від січня 2003 року. З нагоди поступлення до Асоціації, Головна настоятелька Згромадження Сестер Служебниць с. Дженес Солюк у Римі та с. Юнія Кунанес – Провінційна настоятелька даного Згромадження в Канаді – привітали Тетяну, як першу римську асоціатку. У вітанні Сестер Служебниць на чолі із с. Дженес Солюк від 26 січня 2003 року зазначено: вона «є найбільш приготована асоціатка, [...] яка» перейшла найдовшу пробу... через 35 років працювала й спілкувалась зі Сестрами Служебницями й ділила їхню долю в Римі [...] Офіційно стала послідовницею нашої Блаженної Йосафати. Її дух і харизма будуть провадити Твоїм щоденним життям. Нехай Блаженна Йосафата завжди опікується Тобою і вказує Тобі дорогу, яка провадить до «Небесного Єрусалиму» – до якого Вона сама так прагнула».

Від того часу Тетяна щорічно урочисто відновлювала свої зобов'язання в Асоціації.

Ватикан. Українське радіомовлення

Український відділ радіомовлення «Ватикан» розпочав свої програми в грудні 1939 року і продовжує до сьогодні. Тетяна працювала на радіо дуже довго – від 1966 до 2023 року. Прибрала собі псевдонім Ксенія Верховинець. Спочатку вона була диктором, а потім почала готувала тексти передач і вести їх. Від 1981 року поряд із Тетяною на радіо працювала с. Лідія Короткова (псевдонім – сестра Ірина) із Згромадження Сестер Служебниць Непорочної Діви Марії, яка надала авторці статті багато цінної інформації про життя і діяльність мисткині.

За словами о. Августина Тенети, який певний час очолював українську редакцію радіо Ватикану, радіопередачі їхнього відділу виходили, переважно, у записі. Редакційна команда працювала злагоджено і дружно. Працівники часто обговорювали духовні теми. Кожен із них обирав те коло питань, яке хотів висвітлювати. В результаті з'явилися різноманітні за наповненням духовні програми.

І. Ципердук – один із дослідників діяльності радіо Ватикану – писав: «[...] християнське прощення, милосердя, бажання допомогти і творити добро з вірою в Бога стали

основною темою програм української редакції радіо «Ватикан»³³. В цьому дусі створювала свої програми й Тетяна.

Про теми передач Тетяни дізнаємося з її інтерв'ю Сестрі Служебниці Лідії Коротковій на радіо «Ватикан» 1994 року: «Пригадаємо, що Татіяна Шуфлин, під псевдонімом Ксені Верховинець, тепер готує для вас, дорогі радіослухачі, святкові програми з нагоди церковних празників чи важливих подій у житті католицької Церкви та нашого народу, рубрику «Мириани в Церкві – завдання та співвідповідальність», є автором передачі «Пізнаймо наш обряд та християнську традицію» та роздумування «5 хвилин для Ісуса». Її м'який голос майже щоденно ознайомлює вас з новинами із церковного життя та звучить в інших численних передачах. А попередніми роками великою популярністю користувались її передачі, призначені для хворих: «Чому саме я, Господи?»³⁴ та «Можливо, між вами є хтось хворий?». Татіяна готувала також передачу про «Пояснення вечірні» та цілий ряд програм з нагоди Великого Посту. Зрештою, дійсно неможливо перелічити всі її передачі. Вона дбає про музичне оформлення наших програм та про всі літургійні відправи, також як диригентка, керівниця і солістка українських хорів у Римі. А крім того треба згадати, що Татіяна Шуфлин займається і секретарською та адміністративною роботою, якої не бракує в жодній редакції»³⁵.

Коли ще не існувало Інтернету, Тетяна часто готувала інформаційні матеріали італійською та англійською мовами для всього радіо Ватикану про нашу Церкву, наші церковні свята, історичні події, ювілеї, пам'ятні дати. Також цими мовами дала чимало інтерв'ю не тільки для радіо «Ватикан», але й для інших радіостанцій. Вона також вела репортажі з папських богослужінь для українського телебачення та радіо (до приходу на посаду президента України Віктора Януковича, який скасував угоду з Національною радіокомпанією України).

У редакції радіо Ватикану. Зліва направо: сидять с. Лідія Короткова, працівниця редакції Ольга Брошко; стоять о. Климентій Корчагін, ЧСВВ, керівник українського відділу редакції, о. Родіон Головацький, ЧСВВ, Тетяна Шуфлин. Перша половина 1980-х років

³³ Ципердюк І. Тематично-змістові особливості програм української редакції радіо «Ватикан». *Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації*. Запоріжжя, 2015. № 4 (24). С. 105.

³⁴ Тетяна Шуфлин залишила низку записів та текстів для радіопередач, які не були нею реалізовані. Сьогодні цей матеріал, як продовження її справи, застосовує с. Лідія у радіоциклі під назвою: «Чому я, Господи? Рубрика для хворих на основі передач Ксені Верховинець». На час написання статті в ефір вийшло десять таких передач.

³⁵ Високе папське відзначення Татіяни Шуфлин, відомої співачки та редакторки українського відділу Радіо Ватикану. Інтерв'ю с. Лідії Коротковій з Тетяною Шуфлин. 1994 р. Архів українського відділу радіо Ватикану.

Цікавими і змістовними були передачі циклу за участю Т. Шуфлин «Страждання разом з Христом – це джерело душевного миру»: «У програмах цієї рубрики пояснюється, що жодне випробування не залишає людину такою, як вона була до того. Ведуча вміло знаходить слова підтримки та розради, звернені до недужих. Вона наголошує, що кожен християнин має нести свій хрест за Спасителем, підкреслює, що страждання є шляхом до Бога, у нещасті людина робить більше благодаті, ніж упродовж багатьох років щастя і безтурботності. У програмах постійно звертаються до Святого Письма, де неодноразово повторюється, що нещастя зміцнює людину і ніколи не було сумних святих, незважаючи на їхні найбільші страждання. Журналістка закликає хворих пройти дорогу страждань мужньо і гідно, бо вона веде до спасіння. Страждаючу людину очікує рай, і треба розглядати хворобу як візит Господа до серця хворого.

Ксенія Верховинець підтверджує свої слова, звернені до хворих, не лише цитатами зі Святого Письма, але й думками відомих митців, мислителів і політиків [...] Кожен випуск несе великий емоційний заряд. Цьому також сприяє довірливий тембр голосу ведучої, відчуття її твердої переконаності в усіх словах, адресованих страждаючим»³⁶.

Також відомі випадки, коли Тетяна вела духовні мистецькі заходи, що відбувалися в Римі. У липні 1996 року у місті урочисто відзначалось 400-річчя Берестейської Унії. Відбулись Молебні, урочиста Літургія, у Ватикані була організована виставка історичних документів. Також відбулися концерти української духовної музики. На одному із них – на площі св. Ігнатія у Римі – ведучою була Тетяна Шуфлин, яка «заповідала в італійській мові програму концерту»³⁷.

Коли на початку 2000-х років по українському телебаченню транслювалися урочисті Різдяні та Великодні Літургії з Ватикану, в числі коментаторів, поряд із с. Лідією, часто виступала Тетяна.

Тетяна Шуфлин організовувала записи українських виконавців на радіо Ватикану. До прикладу, у 1992 році, під час святкування 100-річного ювілею Кардинала Йосифа Сліпого у Римі виступав хор Львівського Інституту прикладного та декоративного мистецтва (ЛПІДМ). Один із учасників хору згодом написав: «Диктор радіо, професійна співачка привітна пані Тетяна Шуфлин [...], яка приймала участь у ювілейному концерті, позитивно оцінила нашу пісенну програму і організувала її запис, що звучав в етері. Це теж частка у пропаганді української культури»³⁸.

У травні 2003 року Тетяна записувала виступи артистів з України, які приїхали у Рим на Свято матері та Форум Українців Італії «Бережімо українську родину». Серед них – Павло Дворський, Тарас Курчик, Оксана Білозір, дует «Писанка», ансамбль «Пікардійська Терція»³⁹.

Українка за походженням і за духом

На початку свого перебування в Римі Тетяна довгий час була чи не єдиною україркою в місті (крім Сестер Служебниць і Василянок) та єдиною студенткою-україркою

³⁶ Ципердюк І. Тематично-змістові особливості програм української редакції радіо «Ватикан». *Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації*. Запоріжжя, 2015. № 4 (24). С. 109.

³⁷ Луців В. Відзначення 400-ліття Берестейської унії у Римі. *Патріярхат*. 1996/10 (310). URL: <http://www.patriyarkhat.org.ua/statti-zhurnalu/vidznachennya-400-littya-berestejskoji-uniji-u-rymi/> (дата звернення: 25.10.2023).

³⁸ Бадяк В. Швидкісна та важка дорога. *Патріярхат*. 1992/10 (262). URL: <http://www.patriyarkhat.org.ua/statti-zhurnalu/shvydkisna-ta-vazhka-doroha/> (дата звернення: 27.10.2023).

³⁹ Городецький О. Свято Матері в Італії. *БРАМА*. 2003, 2 червня. URL: <http://www.brama.com/news/press/030602italy2.html> (дата звернення: 31.10.2023).

На балконі української редакції радіо Ватикану: Павло Дворський, Тетяна Шуфлин, с. Лідія Короткова. 2000-і роки

вокального факультету академії Санта Чечилія. На незначну кількість українців, що проживають у Римі на 1970 рік, вказав у одному із своїх інтерв'ю владика Гліб Лончина: «[...] не було українців у Римі і взагалі в Італії – дуже мало. Переважно духовні особи чи богопосвячені, а ще студенти-семінаристи, які жили по колегіях і монастирях у Римі. Світських людей – обмаль. Зокрема, пані Ольга Коновалець – дружина покійного полковника Коновальця. Була пані Тетяна Шуфлин – співачка (сопрано) і редактор українського відділу «Радіо Ватикану»; пані Оля, яка також робила українські програми на італійському радіо. Був пан Василь Лосічко, який працював при Конгрегації для Східних Церков, і потім може ще дехто, але це дуже мало»⁴⁰.

Тетяна пишалася тим, що є українкою. Навіть її помешкання у Римі виглядало, як затишний український куточок, про що довідуємося зі статті київської журналістки часопису «День» Клари Гудзик (стаття називається «Тетянина квартира»). Наводимо її фрагменти:

«Під час відрядження до Риму я мешкала в центрі міста, поряд із базилікою Санта Марія Маджоре (Св. Марія «Велика»). Це один із найстаріших християнських соборів Вічного Міста, де збереглися мозаїки раннього середньовіччя у візантійському стилі та висока романська кампанілла (дзвіниця), проста й вишукана. А проти моєї домівки, через горбату вузьку вуличку, за високими мурами ховається жіночий монастир. Кожного дня рано-вранці його дзвони нагадували мені, де перебуваю. Тут, у квартирі на останньому поверсі, з мальовничим запашиим садком на даху будинку, куди вели спіральні сходи, мені люб'язно дала притулок землячка й колега Тетяна Шуфлин – редактор Українського радіо Ватикану. На превеликий жаль, я так і не зустрілася з нею, бо на той час Таня була у відпустці й поїхала до родичів у Канаду.

⁴⁰ Бабенко О. Владика Гліб Лончина: «Церква Святих Сергія та Вакха дуже дорога для нас, бо там є чудотворна ікона Київської Церкви поза її канонічною територією». URL: <http://ugcc.tv/ua/media/94092.html> (дата звернення: 24.09.2023).

Кожного ранку я бажала доброго ранку красуні-господині, фото якої було прилаштоване десь на нижній книжковій полиці. І хоча мені дуже красномовно розповіла про Тетяну її домівка (про її любов до квітів, наприклад, про музичну освіту та уподобання), вона так і залишилася для мене таємничою незнайомкою.

[...] Тепер, вже протягом багатьох років, [Тетяна] працює на Радіо Ватикану, де зібрала унікальну фонотеку української народної та духовної класичної й сучасної музики у виконанні співаків як України, так і діаспори. Чимало записів зроблено й транслюється на весь український світ голосом самої Тетяни.

Переступивши поріг Тетяниної домівки, вмить розумієш, що тут мешкає хтось із України. Невелика квартира щедро декорована дерев'яним закарпатським різьбленням, складними художніми вишиванками (рушники, подушки, серветки), фантастичною колекцією писанок з усього світу. В книжкових шафах українські класики, твори сучасних письменників України та українського зарубіжжя, що стоять серед книжок на кількох мовах – італійській, англійській, російській. На стінах ікони у стилі українського бароко, на покуті – портрети Тараса Шевченка та Івана Франка, прикрашені, як було колись заведено, рушниками. Це сучасне житло в самому серці Риму (звідси до Амфітеатру Флавіїв та до Римського форуму всього 20 хвилин ходу) по вінця наповнене українським повітрям, українським духом, захоханістю у культуру свого народу [...]⁴¹.

Ще в 1968 році Тетяна разом з артистами Українського дитячого театру у Вінніпезі записала платівку з дитячою оперою «Коза-Дерева» М. Лисенка, однак її палкою мрією був виступ у великій українській опері, «щоб прославити у світі наших композиторів та українську музичну культуру». Про це вона розповіла в редакції журналу «Юнак», як і про те, що, «їздячи із своїми концертами по Європі, ніколи не минає нагоди зустрітися з українцями і співати для них»⁴². Однак ця мрія співачки не здійснилася.

Хочемо навести випадок, який дуже показовий для культурної (і не тільки) політики того часу – ветуванням москвою всього українського, і не лише в СРСР. Про нього йдеться у статті Леоніда Полтави, розміщеній в американському часописі «Свобода» (1969/91): «Нині стоїмо перед фактом, якого не знає, мабуть, історія світової культури: з України передав український композитор до Риму прекрасну оперу «Незабудька». Римська опера мала ставити цей твір українською мовою, як прохав автор. Українська співачка-солістка Тетяна Ара Шуфлін, яка перебуває в Римі, захоплено відгукнулася про оперу і була б душею виконання цього нового твору, але... Дирекція Римської опери чомусь вважала за відповідне звернутися в цій справі до Москви, а звідти зажадали «Незабудьку» поставити... російською мовою! Невідомий автор повідомив, що забороняє співати його твір російською мовою, але погоджується, що лібрето можна перекласти на будь-яку іншу мову»⁴³. Опера так і не була поставлена у Римі, і яка її подальша доля – невідомо.

Гастролуючи з концертами по країнах Європи, Тетяна завжди брала участь в українських музичних заходах. Її тепло вітала українська діаспора в Мюнхені, Ганновері, Ліллі, Парижі та інших містах.

Тетяна підтримувала зв'язки з українськими митцями, серед яких – як артисти академічного спрямування, так і представники масової музичної культури. Це Анатолій Авдієвський, Стефан П'ятничко, Павло Дворський, Наталія Шелепницька.

⁴¹ Гудзик К. Тетянина квартира. *День*, 2000/114. URL: <https://m.day.kyiv.ua/article/ukrayina-incognita/tetyanyna-kvartyrta> (дата звернення: 30.09.2023).

⁴² Т. Г. Успіхи наших подруг. *Юнак*. 1969/3. С. 12.

⁴³ Полтава Л. Країна пора. *Свобода*. 1969/91. С. 3.

Мистецька й просвітницька діяльність Тетяни була високо поцінована. Вона нагороджена премією «Золотий діапазон» (1975 р.) та папською відзнакою Святого Хреста «За церкву та Вселенського Архієрея» (1994 р.). Папська відзнака завжди призначається «тим католикам, чи то священикам, чи Сестрам, чи мирянам, які відзначаються особливими заслугами та вірністю Церкві»⁴⁴. В 2017 році Тетяна отримала ювілейну медаль 400-ліття Василянського Чину Святого Йосафата, яку їй урочисто вручив Протоархимандрит Генезій Віомар⁴⁵.

Тетяна Шуфлін – сильна, яскрава, незалежна, складна особистість. Кожен, хто спілкувався з нею, відзначає її елегантність, шляхетність, вроджений аристократизм, як і прекрасні духовні якості: щирю і щедру душу, доброту, співчутливість, скромність, порядність, працьовитість. Вона легко йшла на контакт, але не терпіла фальші, відразу її відчувала. Мисткиня викликала захоплення як ерудицією, так і принциповістю – у всьому, та перш за все – у фахових питаннях. Цінувала і цінує природність, простоту, довірливість відносин.

Коли Україна здобула незалежність, Тетяна змогла відвідати рідних у Надвірній, вперше побувавши там на початку 1990-х. З того часу вона навідувалася до міста свого дитинства, коли тільки була можливість. Її приїзду завжди чекали мама і сестра Іванна, які в роки розлуки не полишали надії відшукати Тетяну, а згодом – зустрітися з нею.

На схилі років Тетяна Шуфлін повернулася до Канади. Хоча сьогодні вона відійшла від насиченого мистецького життя й активної християнсько-просвітницької діяльності, вони й надалі з нею: одне – у хвилююче-тремких спогадах, інше – в особистому невинному духовному вдосконалюванні.

У статті використані світлини з приватних архівів Тетяни Шуфлін та с. Лідії Короткової.

Література

1. Тетяна Ара Шуфлін і її концерт у Вінніпегу. *Поступ* (Вінніпег). 1966/3. С. 4.
2. Бабенко О. Владика Гліб Лончина: «Церква Святих Сергія та Вакха дуже дорога для нас, бо там є чудотворна ікона Київської Церкви поза її канонічною територією». URL: <http://ugcc.tv/ua/media/94092.html> (дата звернення: 24.09.2023).
3. Бадяк В. Швидкісна та важка дорога. *Патріярхат*. 1992/10 (262). URL: <http://www.patriarkhat.org.ua/statti-zhurnalu/shvydkisna-ta-vazhka-dorooha/> (дата звернення: 27.10.2023).
4. Високе папське відзначення Татяни Шуфлін, відомої співачки та редакторки українського відділу Радіо Ватикану. Інтерв'ю с. Лідії Короткової з Тетяною Шуфлін. 1994 р. Архів українського відділу радіо Ватикану.
5. В.к. Патріярх Йосиф своєю участю вшанував ювілей Української Колегії у Римі. *Патріярхат*. 2016, 3 жовтня. URL: <http://www.patriarkhat.org.ua/statti-zhurnalu/patriyarh-josyf-svojeuchastyu-vshanutav-yuvilej-ukrajinskoji-kolehiji-u-rymi/> (дата звернення: 7.04.2024).
6. Галів М. Святкування у Римі. *Свобода*. 1988/146. С. 2.
7. Городецький О. Свято Матері в Італії. *БРАМА*. 2003, 2 червня. URL: <http://www.brama.com/news/press/030602italy2.html> (дата звернення: 31.10.2023).

⁴⁴ Високе папське відзначення Татяни Шуфлін, відомої співачки та редакторки українського відділу Радіо Ватикану. Інтерв'ю с. Лідії Короткової з Тетяною Шуфлін. 1994 р. Архів українського відділу радіо Ватикану.

⁴⁵ Святкування празника святого Василя Великого та зустріч нового 2017 року в монастирі Головної Управи Чину в Римі. URL: <https://www.osbm.org.ua/index.php/2014-11-26-09-44-45/novyny-provintsii/3747-sviatkuvannia-praznyka-sviatoho-vasyliia-velykoho-ta-zustrich-novoho-2017-roku-v-monastyri-holovnoi-upravu-chynu-v-rymi> (дата звернення: 22.10.2023).

8. Гундер А. Святкове відзначення 100-річчя від дня народження Патріярха Йосифа в Римі. *Свобода*. 1992/123. С. 6.
9. Гудзик К. Тетянина квартира. *День*, 2000/114. URL: <https://m.day.kyiv.ua/article/ukrayina-incognita/tetyanyna-kvartyrta> (дата звернення: 30.09.2023).
10. Дем'янчук М. Тетяна-Ара Шуфлін-Штуняк, співачка. *Альманах Станиславівської землі*. Т. 2. Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто, 1985. С. 154.
11. Дідюк В. Концерт Тетяни Ари Шуфлін. *Наша мета* (Торонто). 1966/6. С. 3.
12. Дрібні вістки. *Наше життя (Our Life)*. 1963/8, вересень. С. 30.
13. Ів. Рідкісний концерт у Торонті. *Гомін України* (Торонто). 1966/6. С. 4.
14. Історія пласту. Штуняк Мирослав, член ОУН. URL: <https://100krokiv.info/2017/11/shtunyakyugoslav-chlen-oun/> (дата звернення 5.10.2023).
15. ITINERARI MUSICALI – Istituzione Culturale senza scopo di lucro. URL: http://www.candigliota.it/itinerari_musicali.html (дата звернення: 12.10.2023).
16. Карп'як І. Співачка з роду українських патріотів. *Красзнавець Прикарпаття*. 2009. № 14, липень – грудень. С. 36–38.
17. Концерт Тетяни Ари Шуфлін. *Вільне слово* (Торонто). 1966/3. С. 1.
18. Концерт Тетяни Шуфлін у Торонті. *Гомін України* (Торонто). 1968/52. С. 6.
19. Концерт українських народних пісень Per la passione. Хор згромадження Службениць Непорочної Диви Марії. Транскрипції й фортепіанний супровід – маєстро Рате Фурлан. Керівник і солістка – Тетяна Ара. Машинопис. Архів радіо Ватикану.
20. Короткова Л., СНДМ. Прямуючи вперед, вкорінені у пам'яті: 80-річчя української редакції Радіо Ватикану. *Радіо Ватикан – Vatican News*. URL: <https://www.vaticannews.va/uk/vatican-city/news/2019-12/80-ricchya-ukrayinskoyi-redakciyi-rv-vn.html> (дата звернення: 9.10.2023).
21. Літературно-Мистецький Клуб Філадельфії. Подяка Тетяні Шуфлін від 15-го грудня 1968 р. Архів Тетяни Шуфлін.
22. Луців В. Відзначення 400-ліття Берестейської унії у Римі. *Патріярхат*. 1996/10 (310). URL: <http://www.patriarkhat.org.ua/statti-zhurnalu/vidznachennya-400-littya-berestejskoji-uniji-urumi/> (дата звернення: 25.10.2023).
23. Мудрий С., ЧСВВ, єпископ. Бібліографічний покажчик. Івано-Франківськ: Нова зоря, 1998. 69 с.
24. Надвірнянський О. Перед концертом Тетяни Ари Шуфлін. *Свобода*. 1968/230. С. 4.
25. Побігущий-Рен Є. Мозаїка моїх споминів. Том 2. Мюнхен – Лондон, 1985. С. 108–109.
26. Полтава Л. Крайня пора. *Свобода*. 1969/91. С. 3.
27. Святкування празника святого Василя Великого та зустріч нового 2017 року в монастирі Головної Управи Чину в Римі. URL: <https://www.osbm.org.ua/index.php/2014-11-26-09-44-45/povupny-provintsii/3747-sviatkuvannia-praznyka-sviatoho-vasyliia-velykoho-ta-zustrich-novoho-2017-roku-v-monastyri-holovnoi-upravu-chynu-v-rumi> (дата звернення: 22.10.2023).
28. Степчук Е. Свято Шевченка у Вінніпезькій станиці. *Молоде життя. Журнал українського пластуства*. 1958/6 (142), червень. С. 7.
29. Таня Ара Шуфлін співає в Туреччині. *Свобода*. 1969/28. С. 4.
30. Т. Г. Успіхи наших подруг. *Юнак*. 1969/3. С. 12.
31. Тепло привітали співачку. *Українські вісті* (Вінніпег). 1966/4. С. 1.
32. Ципердюк І. Тематично-змістові особливості програм української редакції радіо «Ватикан». *Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації*. Запоріжжя, 2015. № 4 (24). С. 105–112.
33. Штуняк-Шуфлін Тетяна. Видатні постаті Надвірнянщини. Бібліографічний покажчик. 2014. С. 94–95.

